

PERSPEKTIVY ÚSTAVU STRATEGICKÝCH STUDIÍ UNIVERZITY OBRANY

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav MAREŠ, Ph. D.

Anotace:

Článek analyzuje perspektivy Ústavu strategických studií Univerzity obrany. Ústav by se měl profilovat jako vládní jakož i univerzitní think-tank v oblasti vojenské bezpečnosti a strategie. Hlavním cílem výzkumu by měly být strategické analýzy globálního bezpečnostního prostředí se specifickými zájmy v krizových regionech, v nichž existují vážné vojenské hrozby pro bezpečnost České republiky nebo jejich spojenců z NATO a EU anebo kde jsou možné operace Ozbrojených sil ČR „out of area“. Ústav by měl rovněž analyzovat trendy ve vojenském umění a strategii ve 21. století a strategický vývoj vojenských technologií a zdrojů (s ohledem na schopnosti Ozbrojených sil ČR). Vědecká publikační a vzdělávací činnost by měly posilovat pozici ústavu ve vědecké bezpečnostní komunitě.

***

Úvod

Ústav strategických studií Univerzity obrany v současnosti vstupuje do nové fáze své existence, přičemž se před ním v souvislosti s reformou ozbrojených sil v ČR i v návaznosti bouřlivý vývoj bezpečnostně-strategické situace ve světě objevují nové výzvy a úkoly. Jako vědecká instituce se specifickým zaměřením, jejíž výstupy by měly významným způsobem spoluvytvářet českou bezpečnostní politiku, by se ÚSS UO měl zhostit úkolu stát se respektovanou vědeckou institucí na domácím i na mezinárodním poli. I když základy pro stanovené cíle byly položeny již v minulosti, nové vedení by mělo zajistit jejich efektivnější naplňování při zohlednění požadavků současných nadřízených orgánů ústavu a při respektování soudobých trendů ve výzkumu strategie a bezpečnosti.

Základní zaměření výzkumu

ÚSS UO by se měl z hlediska svého organizačního zařazení zaměřit především na oblast vojenské strategie v kontextu výzkumu vojenské bezpečnosti. Slovo strategie, ač má původ ve vojenském prostředí, je v současnosti používáno v odvozeném významu v celé řadě oblastí sociálního, politického či ekonomického života (Hlaváč 2002: 127-128). V realitě dochází i k provázání tradičního významu a odvozených významů strategie.

Pracovníci ÚSS UO by ve své výzkumné činnosti měli vycházet hlavně ze strategie v jejím původním vojenském významu, k čemuž vede i často zdůrazňovaná vazba strategických studií na vojenskou bezpečnost a na vojenskou strategii (Buzan, Herring 1998: 2). V současnosti prochází výzkum bezpečnosti procesem poměrně rozsáhlého „prohlubování“ a „rozšiřování“ konceptu bezpečnosti nad rámec jejího tradičního pojetí (Mareš 2002: 16). Strategická studia, o jejichž svébytnosti a odlišení od (zpravidla šířeji pojímaných) bezpečnostních studií se vedou debaty (Suchý 2003), jsou zpravidla vázána na vojenství (avšak v širším významu než jaký je připisován vojenské vědě).

Bez ohledu na debaty o podstatě a identitě strategických studií by již samotná specifická pozice ÚSS UO by měla vést k zaměření se především na vojenskou bezpečnost, ať již

chápanou v tradičním pojetí nebo (což je vhodnější) jako jeden z více sektorů bezpečnosti (Buzan, Waever, de Wilde 1998). Přitom samozřejmě ÚSS UO musí zohledňovat i tzv. nové bezpečnostní hrozby. U nových či „měkkých“ bezpečnostních hrozeb by vak měla být na ústavu preferována jejich interakce s armádními složkami a s vojenskou dimenzí bezpečnosti. Např. otázky energetické bezpečnosti by měly být zkoumány v rámci ÚSS UO primárně v souvislosti s dopady na armádu a jako možný zdroj ozbrojených konfliktů. U terorismu je možné zhodnotit strategický potenciál teroristů z vojenského hlediska a dále hodnotit možnosti nasazení vojenské síly proti němu v různých krizových oblastech. I když o využití tradiční vojenské strategie a prostředků v boji proti terorismu existují u některých expertů pochybnosti (Luttwak 2003: 7-11), není důvod rezignovat alespoň na vysvětlení těchto stanovisek z perspektivy strategických studií.

Základní výzkumný přístup ÚSS UO by měl být empiricko-analytický, v poradenské činnosti by však měl být doplněn o normativní zájmy zadavatele výzkumu, tj. především organizačních složek českého státu (jejich zájmy jsou zakotvené v ústavních a v právních dokumentech, v koncepčních dokumentech, např. v Bezpečnostní strategii ČR apod.).

Citlivou otázkou je, zda by měl být ÚSS UO determinován příslušností k určité škole výzkumu bezpečnosti (Eichler 2006: 10-16, 289-291). Pokud budou strategická studia pokládána za blízký a vzájemně provázaný obor bezpečnostních studií zaměřený na vojenskou dimenzi bezpečnosti, vyplývá z hlediska vazeb ÚSS UO na státní resort obrany a z hlediska výše uvedeného pojetí strategických studií doporučení zaměřit se spíše na realistickou a neorealistickou školu než na neoliberalistickou, konstruktivistickou či neomarxistickou školu, alespoň co do výběru základních analytických jednotek (států, resp. globální systémové struktury) a klíčového zájmu (války a bezpečnosti)(Kegley, Wittkopf 2006: 47).

I když výše uvedená doporučení mohou být chápána jako přílišné omezení výzkumu, a to jak do jeho šířky tak (z určitého pohledu) i nezávislosti, považuji je ve stávajícím prostředí výzkumu bezpečnosti v ČR za nejvhodnější. Ačkoliv je zřejmé, že v ČR neexistuje faktické rozdělení „kompetencí“ mezi jednotlivými výzkumnými pracovišti, přílišným rozšířením pole svého výzkumu do nevojenských oblastí bezpečnosti či uplatněním přístupů zohledňujících dominantně individuální bezpečnost oproti (negativně nahlížené) státní moci by ÚSS UO zbytečně zasahoval do oblastí, v nichž není etablován a v nichž se již úspěšně profilují jiné akademické instituce v ČR a mají k tomu vybudováno odpovídající zázemí. ÚSS UO by však samozřejmě měl s vědeckou bezpečnostní komunitou nejrůznějšího zaměření v ČR i v zahraničí spolupracovat a vyměňovat si své poznatky.

Z hlediska výše uvedených tezí je třeba ocenit hlavní tři výzkumné směry (kterým by mělo odpovídat i vnitřní členění ústavu do jednotlivých sekcí) v návrhu „Dlouhodobého záměru Ústavu strategických studií Univerzity obrany“ z roku 2006, jimiž jsou :

- strategická studia vývoje bezpečnostního prostředí;
- strategická studia vývoje ve vojenství;
- strategická studia vývoje zdrojů a technologií;

Tyto tři směry, by měly být pojímány jako specifické podobory strategických studií. Ta by měla být pokládána za svébytný akademický obor se specifickými metodami a přístupy (byť jde o obor blízký širěji vymezeným bezpečnostním studiím).

Poradenská činnost ÚSS UO

ÚSS UO fakticky může působit jako poradenská instituce v oblasti vojenské bezpečnosti a strategie s dominantním zaměřením na potřeby ministerstva obrany. Z hlediska typologie think-tanků (Schneider 2003: 38-43) se jedná se o instituci nacházející se na pomezí akademického a vládního think-tanku. Ve srovnání s jinými resortními výzkumnými institu-

cemi je zde specifická jeho podřízenost Univerzitě obrany, tj. vysoké škole univerzitního typu, která je přitom součástí organizační složky státu Ministerstva obrany.

Srovnatelné výzkumné instituce (nikoliv co do konkrétního obsahu výzkumu, ale co do organizačního začlenění) spadající pod jednotlivá ministerstva jsou většinou v ČR vázány bezprostředně na příslušné ministerstvo. Příkladem může být Ústav mezinárodních vztahů jakožto nezávislá výzkumná instituce se statutem příspěvkové organizace, jejímž zřizovatelem je Ministerstvo zahraničních věcí. Dále je např. Institut pro kriminologii a sociální prevenci teoretickým, analytickým a výzkumným pracovištěm mezioborového zaměření, jehož zřizovatelem a řídicím orgánem je Ministerstvo spravedlnosti České republiky a institut je organizační složkou státu a účetní jednotkou. Institut ochrany obyvatelstva působí jako součást Ministerstva vnitra - Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky.

Je zajímavé, že s Univerzitou obrany částečně srovnatelná (co do dominantní vazby na ozbrojenou složku) Policejní akademie České republiky nemá samostatné výzkumné ústavy obdobné ÚSS UO, Ústavu operačně taktických studií UO či Ústavu ochrany proti zbraním hromadného ničení. Disponuje sice Ústavem policejně-bezpečnostních studií, ten však zastřešuje několik „běžných“ kateder. Policejní akademie ČR rovněž vydává celouniverzitní odborné periodikum Bezpečnostní teorie a praxe, zatímco hlavní odborný periodický výstup UO Obrana a strategie vzniká na ÚSS UO.

Ve srovnání se zahraničím však pozice ÚSS UO není nikterak výjimečná, což dokazuje srovnatelné organizační zařazení institucí jako jsou např. Institut für Strategie und Sicherheitspolitik, Landesverteidigungsakademie v Rakousku, Institute for National Strategic Studies při National Defense University v USA či The Conflict Studies Research Centre při The Defense Academy of the United Kingdom.

Výjimečné však nejsou ani výzkumné strategické a bezpečnostní instituce podřízené přímo ministerstvu obrany (např. bývalý Institut bezpečnostních a obranných studií MO na Slovensku). Řada výzkumných institucí v oblasti strategických studií působí na nevojenských univerzitách (Středisko bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd UK) anebo jako nevládní organizace (např. Centrum strategických studií v Brně).

ÚSS UO každopádně zařazením do univerzitní struktury neztrácí silnou vazbu na ministerstvo, na druhou stranu však není v univerzitním prostředí zbaven ani možnosti nezávislého výzkumu a výhody přímých kontaktů s ostatními pracovišti a se studenty a studentkami univerzity. Tyto výhody by měl využívat. Univerzita by měla co nejvíce usnadňovat komunikaci mezi resortními složkami a ústavem.

Obsahově by se měla poradenská činnost (a v podstatě i výzkumná a vzdělávací) činnost ÚSS UO přizpůsobit „resortnímu zařazení“ a výše stanoveným základním cílům. ÚSS UO by měl být schopen poskytovat v různých formách strategické poradenství týkající se ozbrojených sil ČR. Vycházet by měl z výzkumu perspektiv vývoje globálního i regionálního bezpečnostně-strategického prostředí. Strategické analýzy by se měly týkat zvláště oblastí, odkud může vzejít vojenské ohrožení pro ČR anebo pro její spojence v EU a NATO, případně oblastí, kam by mohly být ozbrojené síly ČR v různých typech misí „out of area“ nasazeny.

ÚSS UO by měl dále ze strategického hlediska analyzovat trendy ve vývoji vojenského umění v různých typech konfliktů 21. století, ve vývoji vojenských technologií a ve vývoji zajištění armádních zdrojů, a to se zaměřením na možnosti ozbrojených sil ČR reagovat na krátkodobé i dlouhodobé globální trendy v daných oblastech, resp. na možnosti tyto trendy spoluvytvářet (zvláště v rámci NATO a EU).

ÚSS by kromě poradenské činnosti pro resort obrany a pro širěji zaměřené bezpečnostní instituce (např. Bezpečnostní radu státu) mohl předávat své zkušenosti

s fungováním i vědecké poznatky i obdobným institucím v kandidátských zemích EU a NATO a případně i v dalších zemích, kde na tom bude mít ČR zájem.

Výuková, publikační a konferenční činnost ÚSS UO

Výuka realizovaná pracovníky ÚSS UO na Univerzitě obrany a případně i na dalších institucích (např. na Masarykově univerzitě) by měla tvořit důležitou, nikoliv však dominantní součást činnosti ústavu. Měla by být zaměřena na doktorandy, což posiluje vědeckou základnu ústavu. Přílišné pedagogické vyžití v nižších stupních studia by pracovníkům ústavu bránilo v důležitějších formách činnosti.

Publikační činnost na ÚSS UO by měla být zaměřena jak na publikace vydávané mimo ústav, tak i v jeho rámci. Soudobé hodnocení akademické kvality v ČR je založeno hlavně na počtu publikací v tzv. impaktovaných odborných časopisech. V tomto směru je třeba práci ÚSS UO do budoucna zcela zásadně zlepšit. Je zřejmé, že členové ÚSS UO by měli publikovat hlavně v časopisech zaměřených na vojenskou strategii a na vojenskou bezpečnost.

V databázi impaktovaných časopisů Journal Citation Report jsou uvedeny The Journal of Strategic Studies, Armed Forces and Society, Security Studies, International Security, Survival a Korean Journal of Defense Analysis, které jsou blízké výše stanovenému zaměření ústavu. Další impaktované časopisy s „bezpečnostním záběrem“ jsou více orientovány na takové pojetí bezpečnosti, které může být z hlediska výše uvedených požadavků na zaměření ústavu problematické. Jedná se např. o Conflict Management and Peace Science, Journal of Conflict Resolution, Journal of Peace Research, Security Dialogue apod. Pro publikační činnost pracovníků ústavu jsou však dílčím způsobem využitelné i impaktované časopisy politologické (včetně vědy o mezinárodních vztazích), ekonomické, sociologické a jiné (některé z nich vycházejí alespoň částečně v češtině nebo ve slovenštině). Specifický význam mají i impaktované časopisy zaměřené na areálová studia (např. East European Quarterly, Osteuropa, Middle East Policy apod.), kam je zvláště v případě zvýšeného napětí v určitých oblastech nebo v souvislosti s armádními reformami možné umístit i články s vojensko-strategickým zaměřením.

„Impact-Factor“ by ovšem neměl publikační činnost ústavu zcela determinovat a svazovat. V zahraničí vychází řada sice neimpaktovaných, ale zato kvalitních a respektovaných recenzovaných časopisů orientovaných na strategická studia a vojenskou bezpečnost (např. Comparative Strategy, Small Wars & Insurgencies, The Journal of Slavic Military Studies apod.). Články v nich mohou posílit „vědecké image“ ÚSS UO. Důležité je pro pracovníky ÚSS UO publikovat i v kvalitních zahraničních sbornících, případně se podílet na monografiích (zvláště v prestižních vydavatelstvích).

Vlastní publikační činnost ÚSS UO by měla být strukturována odlišným způsobem než doposud. Základem by měl skutečně zůstat časopis Obrana a strategie, který by si mohl stanovit i dlouhodobý záměr stát se impaktovaným časopisem (po vzoru Korean Journal of Defense Analysis). Striktně by měla být dodržována čtvrtletní periodičita. Měly by v něm být publikovány i články v angličtině, časem by mohl být vydáván pouze v tomto jazyce. Stávající rozsah může zůstat zachován. Každý člen by měl mít v jednom ročníku jeden článek.

Jako tzv. „working papers“ by měly být vydávány dosavadní „Studie“. Měly by zpravidla představovat dílčí výstupy z projektů členů ústavu, případně výstupy řešení různých krátkodobějších úkolů, sborníky či komentované záznamy diskusí z menších konferencí a seminářů apod. Vycházet by měly zhruba dvoutměsíčně v rozsahu kolem 40 stran. Na jednoho člena by měl případnou jeden working paper zhruba ve dvouleté periodě.

Mělo by vzniknout i periodikum malého rozsahu (cca 4 strany) s možným názvem „Informace z ÚSS UO“ (není vyloučen ani méně formální název jako „Brněnští stratégové apod). Toto periodikum by informovalo o aktuálních výzkumných cestách členů ústavu, o průběhu výzkumu, o dění na ústavu, konferencích apod., případně by obsahovalo krátká stanoviska ústavu k závažným vojensko-strategickým událostem. Stanoviska by mohla být zveřejňována i samostatně na internetu anebo zasílána e-mailem důležitých osobám (úředníkům silových ministerstev, poslancům, novinářům se zájmem o bezpečnostní oblast apod.).

Kromě periodických publikací by měl ústav mít i vlastní publikační řadu (např. v rámci vydavatelství UO, vhodnější by však bylo dohodnout se na společném vydávání s prestižním nakladatelstvím), kde by vycházely knihy členů ústavu, sborníky z reprezentativních konferencí (ty by případně mohly tvořit zvláštní ediční řadu, pokud by se konání velkých konferencí ustálilo – viz níže) apod.

Potenciálním cílem ve vzdálenější budoucnosti by mohlo být i vydávání „Vojensko-strategické ročenky ÚSS UO“, která by přehledně shrnovala vojenskostrategický vývoj v předchozím roce (se zaměřením na ČR a české zájmy).

V oblasti konferenční činnosti by se měl ÚSS UO zaměřit vždy na jednu velkou mezinárodní konferenci ročně (vždy by téma a tudíž i organizační zátěž nesla jedna ze tří sekcí v tříleté periodě). Bylo by dobré etablovat tyto konference pod jednotným názvem Např. „Strategické výhledy z Brna 2007 (resp. 2008, 2009 atd.)“ a případně je časově (a možná i spoluorganizačně) vázat na IDET či jiné bezpečnostně - politické akce. Z konferencí by vycházel reprezentativní sborník. Každá ze sekcí by pak za rok uspořádala jednodenní seminář na aktuální téma pro omezený počet pozvaných hostů (dva až tři vystupující a 15 pozvaných expertů se vztahem k tématu).

Závěr

ÚSS UO má šanci naplnit výše uvedené cíle a požadavky, samozřejmě pokud bude odpovídajícím způsobem zajištěno jeho personální obsazení odborně kvalifikovanými a jazykově vybavenými pracovníky, bude kvalitně řízen a ze strany Univerzity obrany a celého resortu mu bude poskytováno dostatečné materiální a logistické vybavení a budou na něj kladeny takové nároky, které budou respektovat možnosti a zaměření ústavu. Poté lze doufat, že se ÚSS UO stane plně respektovanou a přínosnou součástí české i mezinárodní vědecké bezpečnostní komunity.

Použitá literatura:

Buzan, B. – Herring, E. (1998): *The arms dynamic in world politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Buzan, B. - Waeber, O. – De Wilde, J. (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Eichler, J. (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Ministerstvo obrany – AVIS.

Hlaváč, I. (2002): *Strategie*. In Zeman, P. (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, pp. 127-133.

ISI Web of Knowledge (<http://portal.isiknowledge.com/>)

Kegley, Ch. – Wittkopf, E. R. (2006): *World Politics. Trends and Transformation*. Singapore: Thomson Wadsworth.

Luttwak, E. (2003): *Strategie. Die Logik von Krieg und Frieden*. Lüneburg: Klampen Verlag.

Mareš, M. (2002): *Bezpečnost*. In Zeman, P. (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, pp. 13-17.

Schneider, J. (2003): *Think-tanky ve visegrádských zemích. Analýza politiky a obhajoba zájmů*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. Masarykova univerzita.

Suchý, P. (2003): *Pozice bezpečnostních a strategických studií v rámci studia mezinárodních vztahů*. *Obrana a strategie*, roč. 3, č. 2, pp. 7-16.